

ENZÝMY

Existencia života je založená na obrovskom množstve biochemických reakcií. Tieto reakcie prebiehajú v prostredí s pomerne nízkou koncentráciou reaktantov, pri nízkych teplotách, za normálneho tlaku a za zhruba neutrálneho pH, to znamená, že bez prítomnosti enzýmov, by vôbec nemohli prebiehať. Enzýmy sa teda označujú ako **biokatalyzátory**.

Enzýmy majú tieto vlastnosti:

- znižujú hodnotu aktivačnej energie, čím urýchľujú priebeh chemickej reakcie,
- zúčastňujú sa chemickej reakcie, ale po jej skončení zostávajú v nezmenenom stave,
- sú špecifické pre daný typ reakcie,
- pôsobia len v mieste aktívneho centra (nie celým povrchom),
- chemickú reakciu nielen urýchľujú, ale aj regulujú.

ZLOŽENIE ENZÝMOV

Enzýmy sú **proteíny** a môžu byť **jednoduché**, alebo môžu obsahovať ešte aj **nebielkovinová časť**. **Bielkovinová časť** nazývame **apoenzým** a **nebielkovinová časť** je **kofaktor**.

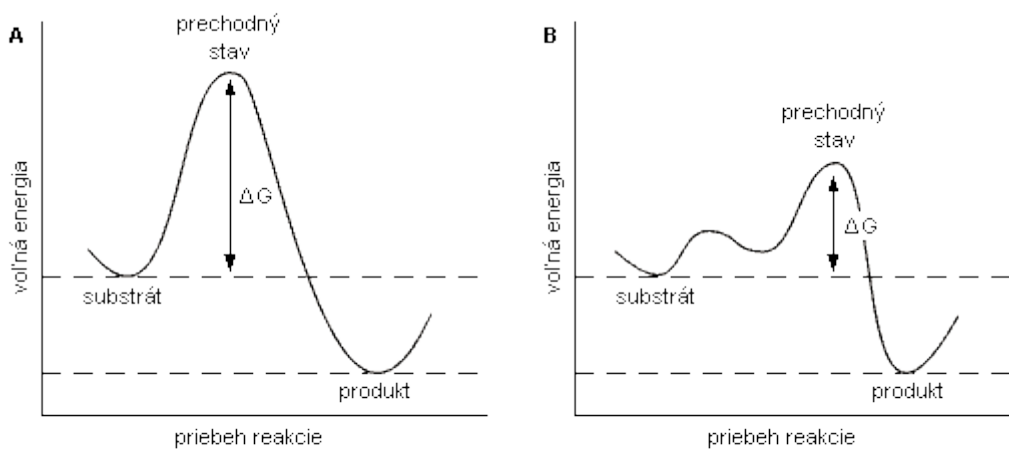
Kofaktorom môžu byť niektoré katióny kovov, napr. Zn^{2+} , Mg^{2+} , alebo organické molekuly nazývané **koenzýmy**, napr. NAD. **Koenzýmom často bývajú vitamíny**. Niektoré koenzýmy sú s molekulou daného enzýmu spojené iba prechodne a pôsobia na seba len slabými medzimolekulovými silami, príp. stačí ak sú spolu s enzýmom prítomné v danom reakčnom prostredí. Iné koenzýmy, ktoré sú s apoenzýmom po celý čas viazané pevnou kovalentnou väzbou, označujeme ako **prostetická skupina** (napr. hem v hemoglobíne).

Tab. Zloženie enzýmov		
bielkovinová časť	nebielkovinová časť	
apoenzým	kofaktor	anorganická molekula (Zn^{2+} , Mg^{2+})
	koenzým	organická molekula (NAD)
	prostetická skupina	kovalentne viazaná s apoenzýmom (hem)

MECHANIZMUS PÔSOBENIA ENZÝMU

Priebeh reakcie bez prítomnosti enzýmu vyžaduje veľkú spotrebu energie. Bunka si takéto výdavky nemôže dovoliť, tak siahla po enzýmoch, ktoré výrazne túto aktivačnú energiu (ΔG) znižujú.

Pri biokatalyzovanej reakcii reaguje **enzým (E)** so **substrátom (S)** a vytvorí sa **komplex enzým-substrát (ES)**. Po jeho aktivácii (ES^*) sa tento komplex zmení na **komplex enzým-produkt (EP)** a až na konci reakcie sa z enzýmu uvoľní **produkt (P)**.

Obr. Priebeh chemickej reakcie bez katalýzy (A)
a tá istá reakcia katalyzovaná enzýmom (B)

So substrátom nereaguje enzým celým svojím povrchom, substrát sa viaže len na určité miesto povrchu, označované ako **aktívne centrum**. Je to miesto, kde sú vytvorené **vhodné väzbové a priestorové podmienky na naviazanie substrátu**. Molekula substrátu sa viaže na aktívne miesto enzýmu tak, že jej **určité charakteristické skupiny sú komplementárne so štruktúrou aktívneho centra**.

RÝCHLOSŤ ENZÝMOVEJ REAKCIE

Pre väčšinu faktorov ovplyvňujúcich rýchlosť enzýmovej reakcie platia určité optimálne hodnoty (podmienky), za ktorých prebieha reakcia najrýchlejšie.

Faktory, ktoré ovplyvňujú rýchlosť enzýmovej reakcie, sú:

- koncentrácia substrátu
- koncentrácia enzýmu
- teplota prostredia

- pH prostredia
- vplyv aktivátorov
- vplyv inhibítorov

KONCENTRÁCIA SUBSTRÁTU

Pre **rýchlosť enzýmovej reakcie** platia tie isté **kinetické zákony** ako pre rýchlosť akejkoľvek inej reakcie. V prípade, že je **koncentrácia enzýmu konštantná**, **rýchlosť enzýmovej reakcie bude priamo úmerná koncentrácii substrátu**. Táto závislosť je lineárna až dovtedy, kým nebude obsadená väčšina aktívnych miest enzýmu, teda kým koncentrácia substrátu nedosiahne **saturačný bod**. Ďalšie zvyšovanie koncentrácie substrátu už rýchlosť reakcie neovplyvní, pretože enzým už ďalšie aktívne miesto nemá.

KONCENTRÁCIA ENZÝMU

Pri výraznom **nadbytku substrátu** bude rýchlosť enzýmovej reakcie **lineárna v závislosti od zvyšovania koncentrácie enzýmu**. **Lineárne narastanie reakčnej rýchlosti** bude však platiť iba na **začiatku reakcie**. Ak koncentrácia substrátu v reakčnej zmesi klesne, dochádza k vytváraniu **rovnovážneho stavu**.

TEPLOTA PROSTREDIA

Zvyšovanie teploty vedie **spočiatku k urýchleniu enzýmovej reakcie**, pretože molekuly substrátu majú väčšiu energiu, a tým aj väčšiu pohyblivosť, čím sa zvyšuje pravdepodobnosť zrážky substrátu s enzýmom. **Enzýmy sú však bielkoviny**, ktoré sa príliš **vysokým teplom denaturujú**. To znamená, že zahrievaním reakčnej zmesi spočiatku rýchlosť enzýmovej reakcie stúpa, ale **po dosiahnutí určitého kritického bodu** (väčšina bielkovín sa denaturuje pri teplote 40°C až 60°C) **rýchlosť reakcie výrazne klesne a napokon sa zastaví v dôsledku úplnej denaturácie enzýmu**.

Vplyv teploty je jedným z typických faktorov, ktorým sa líšia od seba anorganické katalyzátory a biokatalyzátory - enzýmy. Pre anorganické katalyzátory všeobecne platí, že so zvyšovaním teploty rastie priamo úmerne rýchlosť chemickej reakcie, zatiaľ čo pre enzýmy to tak nie je.

PH PROSTREDIA

Pre väčšinu enzýmov je **optimálna hodnota pH prostredia od 6,0 do 8,0**. Extrémne hodnoty pH (veľmi kyslé a veľmi zásadité prostredie) vedie takisto k **denaturácii enzýmu**, ako pôsobenie vysokých teplôt. Mechanizmus ovplyvňovania rýchlosti enzýmovej reakcie v závislosti od pH prostredia je asi takýto:

Aktívne miesto enzýmu ako aj komplementárna časť substrátu k aktívnemu centru obsahujú určité charakteristické skupiny, ktorých stupeň disociácie (napr. COOH na COO⁻ a pod.) závisí práve od pH prostredia. Zmenou pH sa teda mení tento stupeň, čo výrazne ovplyvňuje schopnosť naviazania substrátu na enzým, príp. sa môže meniť aj samotná konformácia enzýmu.

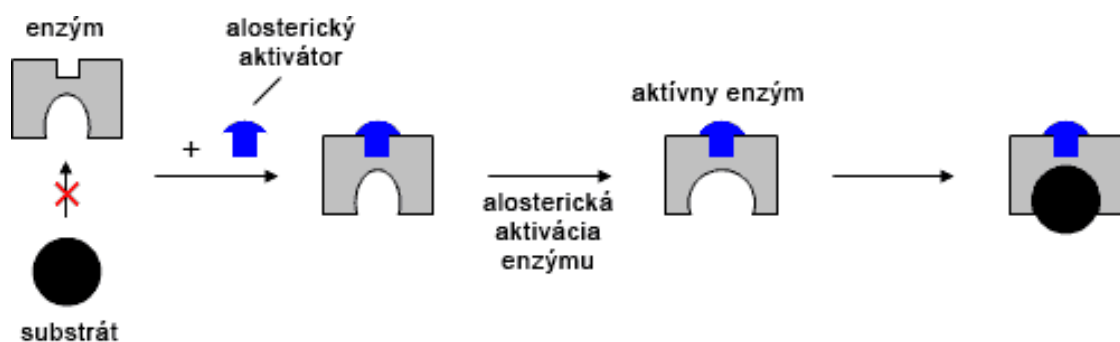
VPLYV AKTIVÁTOROV

Aktivácia, teda zvýšenie činnosti enzýmu, prebieha viacerými spôsobmi. Premenu **neaktívnej formy enzýmu**, tzv. **proenzýmu**, **odštiepením časti molekuly proenzýmu**.

Zvyčajne sa jedná o odštiepenie časti polypeptidového reťazca s nízkou molekulovou hmotnosťou, čím sa uvoľní prístup substrátu k aktívnemu miestu enzýmu.

Enzým môžeme aktivovať aj jeho **chemickou modifikáciou** (napr. fosforylovaním) alebo **pôsobením katiónov kovu** (napr. Zn²⁺, Mg²⁺). Enzým s kovom môže **vytvoriť komplex**, alebo sa len **zúčastňuje reakcie enzýmu**, alebo sa môže **naviazať na substrát**.

Alosterická aktivácia enzýmu značí, že **aktivátor sa naviaže na enzým mimo aktívneho centra** (na alosterické miesto), čím sa **nepriamo vytvoria vhodné podmienky na naviazanie substrátu na aktívne miesto enzýmu**.

Obr. Schéma alosterickej aktivácie enzýmu

VPLYV INHIBÍTOROV

Inhibítory enzýmov sú látky, ktoré **znižujú rýchlosť enzýmovej reakcie**, alebo ju úplne **zastavujú**. Inhibícia **môže byť vratná**, keď **po odstránení inhibítora enzým obnoví svoju aktivitu**, alebo **nevratná**, keď **inhibitor spôsobí trvalú zmenu enzýmu a jeho aktivitu nemožno obnoviť**.

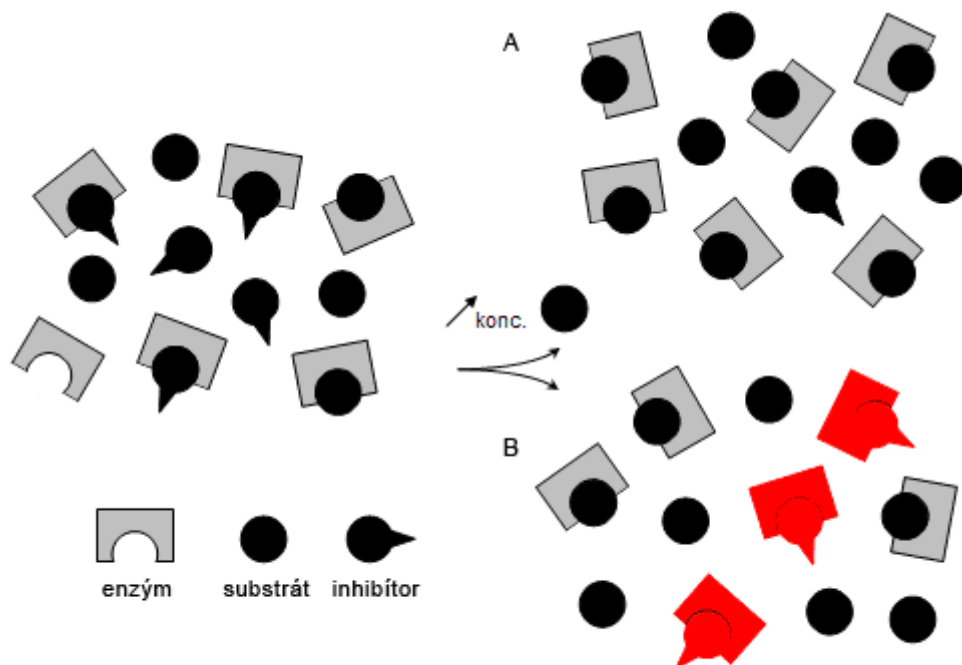
Poznáme niekoľko typov inhibície:

a. **kompetitívna (konkurenčná) inhibícia**

Kompetitívna inhibícia znamená toľko, že **inhibitor a substrát si navzájom konkurujú o naviazanie sa na aktívne centrum enzýmu**. Enzým je pritom úplne špecifický pre obidve tieto látky, čiže inhibitor a substrát musia mať podobnú štruktúru. Tento typ inhibície je **vratný**, pretože nadbytkom substrátu inhibíciu odstránime.

b. **nekompetitívna inhibícia**

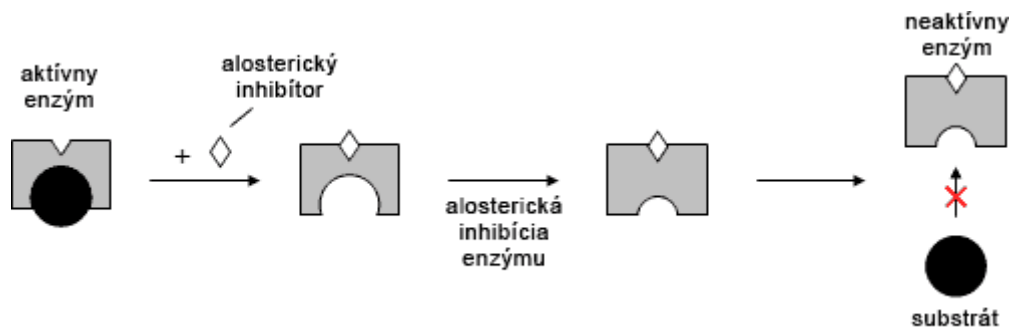
Nekompetitívna inhibícia sa nedá odstrániť nadbytkom substrátu. Inhibitor sa **naviaže na aktívne centrum enzýmu** a vytvorí **neaktívny komplex enzým-inhibitor**.

Obr. Efekt zvýšenia koncentrácie substrátu pri (A) kompetitívnej a (B) nekompetitívnej enzýmovej inhibícii

c. alosterická inhibícia

Alosterická inhibícia je v princípe zhodná s alosterickou aktiváciou. **Inhibítor sa naviaže na alosterické centrum** (mimo aktívneho centra) enzýmu, pričom **spôsobí zmenu konformácie povrchovej štruktúry enzýmu** a tým aj zmenu **aktívneho centra**. Takto zmenený enzým nemôže ďalej viazať substrát.

Obr. Schéma alosterickej inhibície enzýmu

α – amyláza (ptyalín)

Tento enzým **účinkuje** pomerne **krátky čas**, aktivuje sa pri **znížení pH**, po premiešaní potravy so žalúdočnou šťavou. **Štiepi škrob** na jednoduchšie cukry. Amyláza patrí medzi **hydrolázy**.

Pepsín

Najvýznamnejší enzým **žalúdočnej šťavy**. Je **proteolytický enzým – proteoáza**. Je produkovaný bunkami žalúdočnej sliznice v podobe **pepsinogénu**. **Vplyvom HCl** sa neaktívny **pepsinogén mení na aktívny pepsín**. Jeho úlohou je **hydrolýza peptidovej väzby bielkovín** a uvoľnenie nízkomolekulového peptidu. Optimálne pH pre jeho činnosť je 1,8 – 3,5 pH

Trypsín

Je produkovaný **podžalúdkovou žľazou** vo forme **neaktívneho trypsinogénu**, z ktorého vzniká **aktívny trypsin účinkom** enzýmu črevnej šťavy, **enterokinázy**, za alkalickéj reakcie. Podmienkou štiepacieho účinku trypsinu je prítomnosť zásaditých aminokyselín arginínu a lyzímu v susedstve štiepenej peptidickej väzby.

KLASIFIKÁCIA ENZÝMOV

Základným kritériom klasifikácie enzýmov je **typ reakcie**, ktorú daný enzým katalyzuje. Na označenie enzýmov používame **triviálne alebo systémové názvoslovie**.

Triviálny názov sa zvyčajne zvorí z **názvu substrátu**, ktorý do reakcie vstupuje a prípony -**áza** (napr. enzým maltáza katalyzuje hydrolýzu disacharidu maltózy na dve molekuly glukózy).

Systémový názov enzýmu je zložený z názvu **typu reakcie**, ktorú katalyzuje a prípony -**áza**. Podľa tohto kritéria zaraďujeme biokatalyzátory do šiestich hlavných tried:

Klasifikácia enzýmov			
skupina enzýmov	pôsobenie	chemická rovnica	príklad
oxidoreduktázy	prenos elektrónov a protónov H ⁺ pri redoxných reakciách	$A_{red} + B_{ox} \leftrightarrow A_{ox} + B_{red}$	etanol $\leftrightarrow$ acetaldehyd
transferázy	prenos charakteristickej skupiny medzi dvoma substrátmi	$A-B + C \leftrightarrow A + B-C$	ATP + glukóza $\leftrightarrow$ glukóza-6-fosfát
hydrolázy	štiepenie substrátov	$A-B + H_2O \leftrightarrow A-H + B-OH$	triacylglycerol $\leftrightarrow$ glycerol + mastné kys.
lyázy (syntázy)	nehydrolytické štiepenie väzieb	$A + B \leftrightarrow A-B$	dekarboxylácia aminokyselín
izomerázy	vzájomné premeny izomérov	$A \leftrightarrow IzoA$	glukóza-6-fosfát $\leftrightarrow$ fruktóza-6-fosfát
ligázy (syntetázy)	syntéza dvoch substrátov v prítomnosti ATP	$A + B + ATP \leftrightarrow A-B + ADP + P_{anorg}$	

Skupina enzýmov	Príklad enzýmu	Koenzým danej skupiny enzýmov
Oxidoreduktázy	Oxidázy, peroxidázy, dehydrogenázy	NAD ⁺ (nikotínamidadenín dinukleotid), NADP ⁺ (nikotínamidadenín dinukleotidfosfát), FMN (flavínmononukleotid), FAD (flavínadenín dinukleotid)
Transferázy	Karboxyltransferázy, metyltransferázy, aminotransferázy	Koenzýmom je ATP (adenozíntrifosfát) Koenzým A
Hydrolázy	Glykozidázy, peptidázy, lipázy, proteázy	Ich súčasťou nie sú koenzýmy, ale často kovové ióny
Lyázy	Dekarboxylázy	Obsahujú často koenzýmy transferáz
Ligázy (syntetázy)	Acetyl – CoA - syntetáza	Obsahujú často koenzýmy transferáz
Izomerázy	Cis-trans-izomerázy	Väčšinou neobsahujú koenzýmy

